

Muistio

15.2.2021

Parlamentaarisen vaalityöryhmän kokous 9/2020

Aika 29.1.2021 klo 9–11

Paikka Etäkokous

Jäsenet Puoluesihteeri Antton Rönholm, SDP, pj
Puoluesihteeri Simo Grönroos, Perussuomalaiset
Puoluesihteeri Kristiina Kokko, Kokoomus
Puoluesihteeri Riikka Pirkkalainen, Keskusta
Puoluesihteeri Veli Liikanen, Vihreät
Puoluesihteeri Mikko Koikkalainen, Vasemmistoliitto
Puoluesihteeri Fredrik Guseff, RKP
Puoluesihteeri Asmo Maanselkä, Kristillisdemokraatit
Mikael Jungner, Liike Nyt

Pysyvät asiantuntijat ~~Ministeri Lauri Tarasti~~
Professori Kimmo Grönlund, Vaalitutkimuskonsortio
Professori Elina Kestilä-Kekkonen, Vaalitutkimuskonsortio
~~Ylitarkastaja Jonna Carlson, VTV~~
Johtava lainsäädäntöasiantuntija Kaj von Hertzen, VTV
Neuvotteleva virkamies Heini Huotarinen, oikeusministeriö
Vaali johtaja Arto Jääskeläinen, oikeusministeriö

Sihteerit Erityisasiantuntija Laura Nurminen, oikeusministeriö
Erityisasiantuntija Laura Peuraniemi, oikeusministeriö

Esityslista

1. Kokouksen avaus ja läsnäolijoiden toteaminen

Puheenjohtaja avasi kokouksen 9.04 ja todettiin läsnäolijat.

2. Esityslistan hyväksyminen

Esityslista hyväksyttiin.

3. Koronatoimet kuntavaaleihin liittyen

Oikeusministeriön pysyvät asiantuntijat alustivat kuntavaalien valmistelun senhetkisestä tilanteesta. Vahvana lähtökohta on, että terveysturvallisten vaalien toimittaminen aikataulun mukaisesti pyritään kaikin keinoin turvaamaan. Tätä tavoitetta tukevat muun muassa OM:n ja THL:n yhteistyössä valmistelemat ohjeet, joissa tullaan yksityiskohtaisella tasolla käsittelemään myös erityistapauksia (mm. hengitystieoireiset ja karanteenissa olevat äänioikeutetut).

Koronatilannetta seurataan tarkoin koko ajan. Oikeusministeri on todennut julkisesti, että uuden hybridistrategian tasolle 3 siirtyminen tarkoittanee, että vaaleja ei normaaliaikataulussa pystytä toimittamaan terveysturvallisesti. Tällä hetkellä ollaan tasolla 1.

Kunnille järjestetään tänä vuonna vaalikoulutusta verkkokoulutuksena, jonka lisäksi kuntien vaalivirkailijoille järjestetään myös virtuaalisia vaaliklinikoita. Myös koulutuksessa on huomioitu koronan aiheuttama tarve erityisjärjestelyille.

Työryhmä oli etukäteen pyytänyt tietoja ennakkoäänestyspaikoista. Nurminen kertoi tältä osin, että määräaika äänestyspaikkojen merkitsemiseksi vaalitietojärjestelmään päättyy kokouspäivänä; kokoukseen mennessä noin puolet kunnista oli tehnyt äänestyspaikkoja koskevat merkinnät. Vuoden 2017 kuntavaaleihin nähden vaalipäivän äänestyspaikkojen lukumäärässä oli havaittavissa pientä laskua, mutta toisaalta ennakkoäänestyksen äänestyspaikkoja oli lisätty. Kunnat ovat olleet luovia ennakkoäänestyspaikkojen osalta; on mm. suunniteltu "äänestyskontteja". Lisäksi OM on lähettänyt

vaalityöryhmällekkin välitetyn Pääesikunnan käskyn tiedoksi niille kunnille, joiden alueella sijaitsee varuskuntia, jotta kunnat voivat osaltaan kiinnittää huomiota varusmiesten äänestysmahdollisuuksien turvaamiseen. Yleisten ennakkoäänestyspaikkojen määrääminen on kuitenkin lopulta kuntien päätösvallassa. Todettiin, että kuntien on periaatteessa mahdollista lisätä ennakkoäänestyspaikkoja myös määräajan 29.1. jälkeen, mutta tällöin kyseisiä paikkoja ei saada äänioikeutetuille lähtevien ilmoitus-kortin liitteeseen, joten niistä viestiminen tulisi hoitaa siten muin keinoin. Pidettiin epätodennäköisenä, että kunnat enää myöhemmässä vaiheessa tekisivät muutoksia.

Nurminen jatkoi vielä kertomalla, että kunnissa on parhaillaan käynnissä eri vaalivirkailijoiden rekrytointi. Toisia kuntia erityisesti kotiaänestyksen vaalitoimitsijoiden saatavuus huolestuttaa. Jääskeläinen esitti puolueiden edustajille toiveen, että puolueet esittäisivät kunnille aktiivisesti ehdokkaita vaalivirkailijoiksi. Huotarinen kuitenkin muistutti, että myös ns. ulkopuolisia henkilöitä voidaan valita tehtäviin, jos puolueet eivät saa tarpeeksi nimettyä virkailijoita omista riveistään.

Asiakohdasta käytiin työryhmän kesken polveilevaa keskustelua. Yleisesti ottaen puoluesihteerit kantivat huolta kuntien resursseista ja varautumisasteesta. Puoluesihteerit pohditutti myös se, miten vaalien pätevyyttä arvioitaisiin, jos äänestysaktiivisuus jää kovin alhaiseksi, ja voitaisiinko asiasta vaalittaa. Todettiin, että kansainvälisiä esimerkkejä on siitä, että korona-aikana toimitetuissa vaaleissa äänestysaktiivisuus on voinut tippua ennätyksellisen alhaiseksi. Jääskeläinen toi yleisesti esiin, että vaaliviranomaisen lainvastaista toimintaa koskevat valitukset käsitellään hallinto-oikeuksissa. Hallinto-oikeus ratkaisee, onko vaalien tulosta tarpeen oikaista tai onko syytä toimittaa vaalit uudestaan. Se taho, joka lainvastaiseksi todetun päätöksen on tehnyt, on vastuussa.

Viestinnän tärkeyttä, selkeyttä ja oikea-aikaisuutta peräänkuulutettiin; erityisesti vaalivalmisteluiden jatkamisesta tulisi tiedottaa laajalti. OM:ssa tiedostetaan viestinnän rooli ja sen haasteet. Nurminen kertoi Huoltovarmuuskeskuksen myöntäneen rahoitusta disinformaation vastaiseen viestintäkampanjaan. Huotarinen puolestaan kertoi lähipäivinä julkaistavasta OM:n tiedotteesta.

Puoluesihteerit esittivät toiveen siitä, että heitä tiedotettaisiin kuntavaalien valmisteluista myös varsin naisten kokousten välissä. Todettiin yleisesti, että kysymyksiä voi esittää OM:n virkamiehille myös sähköpostitse. Puoluesihteerit toivoivat lisäksi, että he saisivat OM:n ja THL:n työstämien ohjeiden luonnokset mahdollisuuksien mukaan nähtäväkseen. Myös kommentointimahdollisuutta toivottiin. Niin ikään esitettiin, että OM:n ja THL:n työstämät ohjeet olisi hyvä saada toimitettua kuntiin mahdollisimman pian. Huotarinen kertoi, että ohjeet on tarkoitus toimittaa kuntiin helmikuun alkupuolella.

Huolta herätti erityisesti karanteenissa olevien ja eristykseen määrättyjen äänestämisyjärjestelyiden turvaaminen, kotiäänestyksen mahdollisen suosion tuomat haasteet ja se, miten toimitaan äänestyspaikkojen mahdollisissa joukkoaltistustilanteissa. Oikeusministeriön pysyvät jäsenet vastasivat kysymyksiin. Karanteenissa olevat voivat ilmoittautua kotiäänestykseen tai äänestää vaalipäivänä erityisjärjestelyin. Puolestaan niille, jotka on tartuntatautilääkärin määräyksestä määrätty kotona suoritettavaan eristykseen, ei näillä tiedoin voida taata terveysturvallista kotiäänestysmahdollisuutta. Eristykseen määrääminen perustuu aina kunnan tartuntatautilääkärin yksilölliseen, valituskelpoiseen päätökseen. Myös aiemmissa vaaleissa on ollut eristyksissä olevia, joiden ei ole ollut mahdollista käyttää äänioikeuttaan, mutta OM:n tiedossa ei ole, että äänioikeuden käytön estymistä olisi koskaan riitautettu. Näin ollen on myös haastavaa arvioida tuomioistuinten näkemystä asian mahdolliseen riitauttamiseen. Vaalilaki mahdollistaa joustavat äänestysmahdollisuudet, jotka osaltaan edesauttavat sitä, että tapaukset, joissa äänioikeutetulla ei olisi ollenkaan mahdollista äänestää, jäisivät vähäisiksi. Mahdollisia joukkoaltistumisesta aiheutuvia haittoja ehkäistään muun muassa sillä, että kuntia on ohjeistettu hankkimaan riittävästi vaalivirkailijoita ja huolehtimaan muista asianmukaisista ohjeistuksista.

Pohdintaa aiheutti myös se, ottavatko samat vaalivirkailijat vastaan karanteenissa olevien ja riskiryhmäläisten kotiäänestyksiä. Huotarinen kertoi THL:n näkemyksenä olevan, että vaalivirkailijoiden suojautuessa asianmukaisesti ja toimiessa muutoinkin tarkoin ohjeistuksen mukaan, saman vaalivirkailijan on mahdollista ottaa vastaan kotiäänestykset.

Myös vaalivirkailijoiden rokottamismahdollisuudesta keskusteltiin. Jääskeläinen kertoi, että parhailaan selvitetään, olisiko erityisesti kotiäänestyksen vaalitoimitsijoita mahdollista rokottaa. Jääskeläinen korosti, että tämä merkitsisi poikkeusta säädettyyn rokotusjärjestykseen ja asiaa tulee siten tutkia tarkoin niin perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta kuin myös lääketieteelliseltä kantilta.

OM:n asiantuntijoilta kysyttiin myös vaalien siirtoerusteita ja -aikataulua. Jääskeläinen totesi, että vaalien siirtäminen vaatii aina vaalilain muutoksen. Päätös olisi hyvä tehdä viimeistään helmikuun aikana, mutta pakottavasta syystä se voidaan joutua tekemään myös myöhemmässä vaiheessa. Kyseessä olisi joka tapauksessa äärimmäinen päätös, joka aiheuttaisi väistämättä vaurioita, eikä se sikikään ole tavoitteena. Tällä hetkellä OM:ssä tehdään järjestelyjä siitä lähtökohdasta, että vaalit toimitetaan aikataulussa. Jos vaaleja päätettäisiin siirtää, Jääskeläinen arvioi alustavasti, että vaalit tulisi silloin siirtää vähintään puolen vuoden päähän, jotta muun muassa suurin osa väestöstä olisi ehditty rokottaa. Asia vaatisi kuitenkin tarkempaa arviota.

Lisäksi puoluesihteerit esittivät kysymyksiä kotiaänestykseen ilmoittautumisen määräajan pidentämisestä ja siitä, voisiko varsinainen vaalipäivä olla kaksipäiväinen. Vastauksena tuotiin esiin, että ehdotukset edellyttäisivät vaalilain muuttamista, johon tässä vaiheessa olisi syytä turvautua ainoastaan siinä tapauksessa, että vaaleja joudutaan siirtämään; tällöin vaalilain muuttaminen olisi välttämätöntä. Lisäksi todettiin, että ehdotukset vaatisivat toteutuessaan hyvin mittavia erityisjärjestelyitä kunnilta, joilta vaaditaan vallitsevana poikkeusaikana jo ennestään erityisiä voimavaroja ja joiden taakkaa ei siten tulisi entisestään kasvattaa ainakaan sellaisilla toimenpiteillä, joiden vaikuttavuudesta ei ole takeita. Puoluesihteerit toivat esiin tyytymättömyytensä OM:n valmiuteen olla muuttamatta vaalilakia muilla perusteilla kuin vaaleja siirtämällä.

Tuotiin yleisesti esiin, että ehdokkaat voivat kokea taloudellisia menetyksiä, kun kampanjamainoksia ei ole välttämättä mahdollista enää peruuttaa. Myös mahdollisen tarve aikaistaa ennakoöänten ja kirjeänten laskentaa herätti keskustelua. Vaalilain mukaan ääntenlaskenta voidaan erityisestä syystä aloittaa aikaisintaan klo 12 vaalipäivänä. Tuotiin esiin, että eduskunnassa käsiteltävänä oleva sote-lainsäädäntöpaketti sisältää säännöksen siitä, että ääntenlaskenta voitaisiin aloittaa jo klo 10 vaalipäivänä. Ehdotuksen taustalla on, että jos uudistus menee läpi, laskettaisiin vuodesta 2025 eteenpäin kunta- ja aluevaalien äänet yhdessä. Jääskeläinen toi esiin, että ääntenlaskennan tahti voi olla totuttua hitaampaa näissä vaaleissa.

4. Edellisen kokouksen muistio

Edellisen kokouksen muistio hyväksyttiin.

5. Vaalijärjestelmän toimivuuden parantaminen

Peuraniemi kertasi työryhmän edellisessä kokouksessa läpikäytyt vaalijärjestelmän kehittämistä koskevat vaihtoehdot. Tämän jälkeen käytiin keskustelua, mitkä esitellyistä, tai työryhmän muuten toivomista vaihtoehdoista, otettaisiin tarkempaan käsittelyyn työryhmän tulevissa kokouksissa.

Grönroos ei ottanut kantaa, mitkä mallit tulisi erityisesti käsitellä työryhmässä, mutta toivoi, että käsiteltävien mallien osalta kiinnitettäisiin huomiota alueelliseen edustavuuteen. Liikanen ehdotti käsiteltäviksi malleiksi nykyisen mallin muokkauksia (erityisesti Sainte-Laguë -laskentatavan käyttöönottoa äänikynnyksen kohtuullistamiseksi) sekä vaalialuemallia. Vaalialuemalli toteuttaisi edustavuuden ja

suhteellisuuden oikein pitkällä aikajänteellä. Tasauspaikkamalli voitaisiin Liikasen mukaan jättää pois tarkastelusta, koska ei näytä vastaavan asetettuihin tavoitteisiin. Maanselkä korosti laskentatavan merkitystä ja piti Sainte-Laguë -laskentamallia menetelmänä, joka voisi parantaa suomalaista vaalijärjestelmää. Guseff puolestaan piti vaalialuemallia ja tasauspaikkamallia mahdollisina. Nykyisen mallin sisällä voisi Guseffin mukaan tarkastella laskentamallia, mutta hänen mukaansa vaalipiirirajojen muuttaminen ei olisi toivottavaa.

Kokko kannatti, että alussa pidettäisiin kaikki vaihtoehdot esillä, minkä jälkeen voitaisiin työn edetessä sulkea malleja ulos. Koikkalainen arvio, että eri malleissa omat hyvät ja huonot puolensa. Vaalipiirien muuttuminen vaaleista toiseen ei ole äänestäjien kannalta toivottavaa. Väestörakenteen muutos alueellisesti kuitenkin luo painetta tähän. Myös Koikkalainen kannatti, että toistaiseksi eri vaihtoehdot pidettäisiin pöydällä. Vaalialuemalli ja tasauspaikkamalli vaikuttaisivat hänestä alustavasti parhailta vaihtoehdoilta.

Pirkkalainen katsoi, että nykymallissakin pystytään ylittämään äänikynnyksiä. Pirkkalaisen mukaan pitäisi päättää, missä määrin ja miten eduskunnan lausumaa voidaan täyttää käsittelyssä. Jos mennään eduskunnan lausuman mukaisesti, tulee käsitellä avoimesti kaikkia vaihtoehtoja. Pirkkalainen totesi, että yksituumaisuus puolueiden kesken ei välttämättä ole löydettävissä. Poliittisen suhteellisuuden osalta on turvattava myös alueellinen edustavuus. Nykyisen mallin kehittämisen lisäksi Pirkkalainen ehdotti käsittelyyn vaalialuemallia, ei kuitenkaan niin, että koko maa olisi yhtenä vaalialueena.

Grönlund totesi, että mallien käsittelyssä olisi syytä muistaa myös kansalaisnäkökulma ja mallien ymmärrettäväksi tekeminen äänestäjille. Vaaliliittojen kieltäminen voisi Grönlundin mukaan olla äänestäjän kuluttajansuojan kannalta harkinnan arvoinen asia.

Puheenjohtaja Rönholm totesi, että työryhmä jatkaa kokonaisuuden käsittelyä kuntavaalien jälkeen ja käsittelyä jatketaan toistaiseksi kaikilla esittelyssä olleilla malleilla. Työryhmä tulee pyytämään jatkoaikaa, joka olisi enintään kalenterivuoden loppuun.

6. Työryhmän loppukauden suunnittelu

Työryhmän seuraava kokous on sovittu pidettäväksi 19.2. klo 9-11.

7. Muut asiat

Jungner kertoi, että hänen tilalleen työryhmän jäseneksi tulee jatkossa Liike Nyt:in puoluesihteeri Juhani Klemetti.

8. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen.